

VII Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears

(Maó, 30 de setembre i 1 i 2 d'octubre de 2016)

Col·legi Oficial de Doctors
i Llicenciats en Filosofia i Lletres
i en Ciències de les Illes Balears
Secció d'Arqueologia

CONSELL INSULAR
DE MENORCA

**MENORCA
TALAIÒTICA**

Candidata Patrimoni Mundial

MENORCA
RESERVA DE BIOSFERA

EDITA:

Consell Insular de Menorca
Secció d'Arqueologia del Col·legi
Oficial de Doctors i Llicenciats en
Filosofia i Lletres i en Ciències de
les Illes Balears

ISBN:

978-84-947-942-0-9

DIPÒSIT LEGAL

ME - 762/2017

VII Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears

Maó, 30 de setembre i 1 i 2 d'octubre del 2016

[Coordinació Monserrat Anglada Fontestad, Mateu Riera Rullan, Antonia Martínez Ortega

464 p. 21 x 21 cm. ISBN 978-84-947942-0-9

1. Arqueologia - Menorca - Congressos

902 (460.32)

SUMARI

LA NAVETA DES CALÓ DE BETLEM (ARTÀ): UNA NOVA ESTRUCTURA D'HABITACIÓ DE L'EDAT DEL BRONZE DE MALLORCA	15	RESULTATS PRELIMINARS DEL PROJECTE D'INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA AL JACIMENT DE SES TALAIES DE CAN JORDI (SANTANYÍ).....	95
Alejandro Valenzuela, Josep Antoni Alcover		Montserrat Anglada, Nicolau Escanilla, Beatriu Palomar, Damià Ramis	
LA COVA DEL CAMP DEL BISBE (SENCELLES). DADES PRELIMINARS DE LES INTERVENCIIONS 2013-2015.....	21	ES ROSSELLS: RESULTATS PRELIMINARS DEL PRIMER PROJECTE TRIENNAL.....	105
Lua Valenzuela, Beatriu Palomar, Nicolau Escanilla, Francisca Cardona i Llorenç Oliver		Francisco Bergues, Rafel Font, Alejandra Galmés, Celia González, Cristoph Rinne, Javier Rivas, Bartomeu Salvà, Paloma Salvador	
BOTONS AMB PERFORACIÓ EN “V” A LA COVA DEL CAMP DEL BISBE (SENCELLES, MALLORCA).....	29	LES TASQUES ARQUEOLÒGIQUES D'AMICS DEL MUSEU DE MENORCA A L'ÀREA SUD-EST DE TORRE D'EN GALMÉS (ALAIOR-MENORCA).....	115
Nicolau Escanilla, Beatriu Palomar, Lua Valenzuela		Martí Carbonell, Borja Corral, Francesc Isbert, Carmen Lara, Cecilia Ligeró, Ester Marcos, Joaquin Pons, Carlos de Salort	
ARQUITECTURA Y TERRITORIO DE LAS NAVETAS FUNERARIAS DE MENORCA.....	39	RESULTATS DE LES INTERVENCIIONS REALITZADES A LES HABITACIONS ADOSSADES AL TALAIOT QUADRAT DE S'HOSPITALET VELL, MANACOR.....	125
José Simón Gornés Hachero		Magdalena Salas Burguera, Damià Ramis Bernad	
ELS MATERIALS TALAIÒTICS DE LA COL·LECCIÓ VIVES ESCUDERO. LES EXCAVACIONS DE TIRANT I BINIDONAIRE.....	49	APLICACIONS DE SINTAXI ESPACIAL EN ESPAIS DOMÈSTICS BALEARIS EN EL MARC DEL PROJECTE MODULAR.....	133
Octavio Pons Machado		Octavio Torres Gomariz	
INDUSTRIA ÓSEA DE LA NECRÓPOLIS DE SON PELLISSER; EL “TAP” EN LA ARQUEOLOGÍA MALLORQUINA.....	57	RESULTATS PRELIMINARS DE LES EXCAVACIONS AL RECINTE DE TAULA DE SA CUDIA CREMADA	139
Mercedes Alvarez Jurado-Figueroa, Agustín Fernández Martínez		Montserrat Anglada, Cristina Bravo, Irene Riudavets	
ELS ENTERRAMENTS EN CALÇ DE SA COVA DE NA PRIOR (BARRANC DE BINIGAUS, MENORCA).....	65	UN INTENTO DE ANALIZAR LA DISTRIBUCIÓN ESPACIAL DE LOS ARTEFACTOS EN LAS TAULAS DE MENORCA.....	147
Mark Van Strydonck, Guy De Mulder, Montserrat Anglada, Laurent Fontaine		Guy De Mulder, Ann-Sophie De Witte	
XARXES VISUALS I CONNECTIVITAT DURANT L'EDAT DEL FERRO A MALLORCA. EL CAS DE LA PENÍNSULA DE CALVIÀ.....	75	MENORCA ENTRE CARTAGO Y ROMA: AVANCE DE LA EXCAVACIÓN DEL PROYECTO MODULAR EN EL POBLADO TALAYÓTICO DE SON CATLAR (CIUTADELLA).....	153
Alejandra Galmés Alba, Manuel Calvo Trias (Universitat de les Illes Balears)		Fernando Prados, Helena Jiménez, María José León, Andrés M. Adroher, Joan de Nicolás, José J. Martínez	
ESTRUCTURES INÈDITES AL SECTOR NORD DE LA NECRÓPOLIS DE SON REAL, SOLUCIONS DE PRESERVACIÓ DEL CONJUNT MONUMENTAL I AMENACES	85		
Jordi Hernández-Gasch, Bernat Burgaya Martínez, Francisca Cardona Lopez, Margalida Munar Grimalt			

CONTEXTOS CERÁMICOS EN TORRELLAFUDA (CIUTADELLA, MENORCA). ANÁLISIS DE MATERIAL DE SUPERFICIE.....	161	ENTERRAMIENTOS ALREDEDOR DE LA BASÍLICA DE SANISERA (MENORCA). ESTUDIO ANTROPOLÓGICO Y DE LOS RITUALES FUNERARIOS.....	241
Helena Jiménez, Andrés M. Adroher, Joan de Nicolás, Fernando Prados, José J. Martínez		Llorenç Alapont, Lisa Monetti	
AVANCE EN LA INVESTIGACIÓN DEL MUNDO FUNERARIO POSTALAYÓTICO MENORQUÍN EN EL MARCO DEL PROYECTO MODULAR: HIPOGEOS Y PROBLEMÁTICA DE ESTUDIO.....	173	APORTACIÓ A LA CRONOLOGIA DE LA POSSIBLE ESGLÈSIA O INSTAL·LACIÓ MONACAL ANTIGA DE L'ILLA D'EN COLOM, MAÓ.....	251
Sonia Carbonell Pastor		Joan C. De Nicolás Mascaró	
ENTERRAMENTS EN CISTA VORA LA MAR A SALAIRÓ, ES MERCADAL, UNA NOVA TIPOLOGIA DE JACIMENTS FUNERARIS DEL TALAÏÒTIC FINAL DE MENORCA.....	179	LA MAQBARA DE YABISA A TRAVÉS DE LA EXCAVACIÓN ARQUEOLÓGICA EN EL SOLAR DEL ANTIGUO EDIFICIO DE LOS SINDICATOS: CALLE BARTOMEU VICENTE RAMON, 33....	261
Joan C. De Nicolás Mascaró, Miquel A. Pons Carreras		Glenda Graziani, Juan José Marí Casanova, Almudena García-Rubio	
ELS NESÒNIMS D'EIVISSA A L' <i>ITINERARIUM MARITIMUM: INSULA DIANA LESBOS EBUSOS</i> (WESS. 510, 4).....	189	TAFONOMÍA FUNERARIA DE LA MAQBARA DE YABISA.....	269
Bartomeu Obrador Cursach		Almudena García-Rubio, Juan José Marí Casanova, Glenda Graziani.	
NUEVOS APUNTES SOBRE EPIGRAFÍA ANFÓRICA HISPÁNICA Y AFRICANA DE LA MENORCA ROMANA.....	195	L'ALQUERIA ISLÀMICA DE CAS SELLERÀS (ES MONESTIR, LA MOLA, FORMENTERA). LES DADES D'UNA ACTUACIÓ PREVENTIVA.....	275
Piero Berni Millet, Joan C. De Nicolás Mascaró, Élise Marliere, Josep Torres Costa		Ricard Marlasca Martín, María José Escandell Torres, Josep M ^a López Gari	
LA IMPORTACIÓN DE ÁNFORAS EN EL YACIMIENTO DE SON FERRANDELL OLEZA.....	207	PRIMERES DADES SOBRE LA CERÀMICA ANDALUSINA DEL PUIG DE SA MORISCA (SANTA PONÇA, MALLORCA)....	285
Guy De Mulder		Alejandro Ramos Benito	
<i>SES LLUMETES</i> : EXCAVACIÓN ARQUEOLÓGICA SUBACUÁTICA DE UNA NAVE ROMANA DEL S. I D.C. EN LA PLAYA DE PORTO CRISTO.....	217	ESTUDI TIPOLÒGIC I ARQUEOMÈTRIC D'UNA SAFA SINGULAR RECUPERADA A LA TORRE III DEL PUIG DE SA MORISCA (SANTA PONÇA, MALLORCA).....	293
Sebastià Munar, Carlos de Juan, Albert Martín, Javier Rodríguez		Alejandro Ramos Benito, Daniel Albero Santacreu, José C. Carvajal López	
ESTUDI DELS MATERIALS CERÀMICS D'ÈPOCA ANTIGA TROBATS A PORTOCRISTO (MANACOR – MALLORCA), DURANT LA CAMPANYA DE PROSPECCIONS I SONDEJOS SUBAQUÀTICS DE 2012.....	225	ANÀLISI PETROLÒGICA PRELIMINAR DE LA CERÀMICA ISLÀMICA DEL PUIG DE SA MORISCA (CALVIÀ, MALLORCA).....	301
Mateu Riera Rullan, Sebastià Munar Llabrés, Albert Martín Menéndez		Daniel Albero Santacreu, Guillem Mateu Vicens, José Cristóbal Carvajal López	
REINTERPRETACIÓN DEL EDIFICIO 11 DE SANISERA (SANITJA, MENORCA). ¿ES UNA BASÍLICA?.....	237	LA REHABILITACIÓ DEL CONVENT DE SANT DIEGO O PATI DE SA LLUNA (ALAIOR, MENORCA): UN LLARG PROCÉS DE RECUPERACIÓ DE PATRIMONI HISTÒRIC.....	311
José Miguel Rosselló Esteve		Antoni Ferrer, Joana M. Gual, Martí Carbonell, Rafel Mus, Bernardí Seguí	

REIVINDICACIÓ DE LOS ANTIGUOS GRABADOS DE LOS HIPOGEOS PREHISTORICOS DE MENORCA (II): LOS GRABADOS NÁUTICOS Y LOS “SAGRADOS”.....	319	LA REDESCOBERTA DEL PATRIMONI ARQUEOLÒGIC DEL MUNICIPI DE MURO (MALLORCA): RECERCA, RESTAURACIÓ I DIFUSIÓ SOCIAL DE L'ASSENTAMENT DE L'EDAT DEL FERRO DE SON SERRA.....	401
Joan C. De Nicolás Mascaró, Vicente Ibáñez Orts, Pere Arnau Fernández, Mónica Zubillaga		Margalida Rivas Llompart, Jordi Hernández-Gasch, Antoni Puig Palerm, Bernat Burgaya Martínez, Margalida Munar Grimalt	
LA COL·LECCIÓ UL·LDEMOLINS D'OBJECTES ARQUEOLÒGICS DE SA CUDIA CREMADA, MAÓ, UNA O MÉS NECRÒPOLIS AL JACIMENT?	329	COVES FORN? NOVES REFLEXIONS ENTORN AL RITU DE LA CALÇA A MALLORCA.....	411
Joan C. De Nicolás Mascaró		Jaume Deyà Miró	
L'ABOCADOR ROMÀ I MEDIEVAL DE SA MURADETA-ES PLA DE SANT JOAN, INDICADOR DE LA VIDA DOMÈSTICA DE IAMO, CIUTADELLA, PART I: L'ÈPOCA ROMANA I VÀNDALA (SEGLES I-VI).....	339	DESENVOLUPAMENTS DEL LLENGUATGE LÚDIC EN LA DIDÀCTICA DELS PROCESSOS CULTURALS: EL CAS DE LA PREHISTÒRIA RECENT A LES ILLES BALEARS.....	421
Joan C. De Nicolás Mascaró		Maite Noguera Tugores	
RESULTADOS PRELIMINARES DE LA INTERVENCIÓN ARQUEOLÓGICA PARA LA AMPLIACIÓN DE LA CARRETERA C733 EIVISSA-SANT JOAN.....	351	LA RUTA ARQUEOLÒGICA SENCELLES-COSTITX. UN EXEMPLE DE COL·LABORACIÓ INTERMUNICIPAL PER A LA RECERCA I LA SOCIALITZACIÓ DEL PATRIMONI ARQUEOLÒGIC.....	425
Jesús Martín Alonso, María Lourdes López Martínez		Francisca Cardona, Marc Ferré, Sebastià Munar, Beatriz Palomar, Lua Valenzuela	
INTERVENCIONES ARQUEOLÓGICAS EN LA FORTIFICACIÓN RENACENTISTA DE DALT VILA (EIVISSA).....	359	NOVES TASQUES DE CONSOLIDACIÓ I RESTAURACIÓ AL POBLAT DE CAP DE BARBARIA II (FORMENTERA, ILLES BALEARS). LES CAMPANYES DE 2015-2016.....	433
Anna Artina		Margalida Munar, Bernat Burgaya, Edgard Camarós, Marian Cueto, Luis Teira, Pau Sureda	
DE LA PREHISTÒRIA A LA HISTÒRIA: CANVI I CONTINUÏTAT EN ELS HÀBITS ALIMENTARIS DELS HABITANTS DE LES ILLES BALEARS A PARTIR DELS ESTUDIS DE ¹⁴ C I ISÒTOPS ESTABLES ($\Delta^{13}\text{C}$ I $\Delta^{15}\text{N}$).....	369	LA CARTA ARQUEOLÒGICA SUBACUÀTICA DE FORMENTERA (2015-2019).....	441
Mark Van Strydonck, Mathieu Boudin, Damià Ramis		Enrique Aragón, Sebastià Munar, Javier Rodríguez	
PROYECTO D'ACTUACIÓ ARQUEOLÒGICA DE LA COVA DEL MOLÍ D'EN GASPAR DE SES CASES NOVES DE SINEU: CAMPANYA DE 2015. APROXIMACIÓN A LA ESTRUCTURA DEL POBLAMIENTO DE ÉPOCA ROMANA, TARDOANTIGUA Y MEDIEVAL ISLÁMICA DEL TÉRMINO MUNICIPAL DE SINEU (MALLORCA). APUNTES METODOLÓGICOS.....	379	EL DERELICTE DE CALA SANTANYÍ. PRIMERS RESULTATS DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA SUBAQUÀTICA DE JULIOL 2015.....	449
Julio M. Román Punzón, María José Rivas Antequera, Bartomeu Vallori Márquez, Mateu Riera Rullan		Enric Colom Mendoza, Aurora Rivera Hernández, Andrea Torres Ferrer	
ESTAT ACTUAL DE LA RECERCA SOBRE MOLES I MOLERES DE L'ILLA DE MALLORCA	389	ELS PLANS DE GESTIÓ DEL PATRIMONI HISTÒRIC A LES ILLES BALEARS.....	457
Joaquim Sánchez Navarro		M. Cristina Rita	

LA RUTA ARQUEOLÒGICA SENCELLES-COSTITX. UN EXEMPLE DE COL·LABORACIÓ INTERMUNICIPAL PER A LA RECERCA I LA SOCIALITZACIÓ DEL PATRIMONI ARQUEOLÒGIC

Francisca Cardona López
Marc Ferré Alemany
Sebastià Munar Llabrés
Beatriz Palomar Puebla
Lua Valenzuela Suau

L'ORIGEN DE LA RUTA ARQUEOLÒGICA SENCELLES-COSTITX

L'any 2013 l'Ajuntament de Sencelles decidí apostar per articular una ruta arqueològica que donés a conèixer el patrimoni arqueològic del municipi. Cal dir que possiblement un projecte d'aquestes característiques —amb tot el que implica, com veurem més endavant— mai no hauria estat possible sense que hi confluïssin una sèrie de factors als quals volem fer esment.

Per aquelles dates l'Ajuntament de Sencelles ja havia donat suport a dues intervencions arqueològiques impulsades per Javier Aramburu-Zabala en dos dels seus talaiots emblemàtics: el talaiot circular de Son Fred i un dels dos talaiots quadrats de Cas Canar o talaies de Can Xim. Cal dir també que la publicació per part d'aquest autor, juntament amb Vicens Sastre, del llibre *La prehistòria de Sencelles* (2001) va acostar al públic i al consistori sencer una realitat poc coneguda.

No obstant això, l'arribada a l'Ajuntament d'un company arqueòleg, Antonio Micol, com a responsable de la Regidoria d'Educació, Joventut i Patrimoni va ser clau perquè es fes visible i es rendibilitzés socialment la inversió pública i la feina feta fins llavors. Així, amb la col·laboració de dues de nosaltres, començaren les tasques per a la posada en marxa de la ruta arqueològica Sencelles-Costitx.

L'any 2015 es produí un salt qualitatiu amb la incorporació de l'Ajuntament de Costitx al projecte, la qual cosa va fer possible un treball en xarxa que estalona els esforços de l'equip d'arqueòlegs que hi ha al darrere.

AJUNTAMENTS RESPONSABLES AMB EL LLEGAT PÚBLIC I AMB LA SEVA SOCIALITZACIÓ

A ningú se li escapa que a Mallorca, com a molts altres llocs, la inversió pública en àmbits que no generen un benefici econòmic immediat, especialment en determinats sectors privats, no és una prioritat. Tampoc en aquells àmbits en què el benefici és la raó i el coneixement.

La situació de crisi i endeutament públic són l'excusa perfecta per donar una altra volta a l'aixeta, fins i tot obviant les competències i obligacions que altes instàncies públiques tenen envers el patrimoni històric. Paradoxalment, però, estem assistint a un fenomen de creixent interès per part de petits ajuntaments a Mallorca envers el llegat públic.

No entrarem aquí a valorar els motius que estan duent aquests consistoris a invertir, i no amb pocs esforços, en excavacions, restauracions i activitats divulgatives. Tot i així, no deixa de ser simptomàtic que aquelles instàncies de govern més properes a la gent i amb més criteri per valorar el que realment és d'interès públic estiguin responenent en positiu.

Des del principi, l'Ajuntament de Sencelles i posteriorment el de Costitx van ser receptius a la nostra manera d'entendre una ruta arqueològica que es vol dinamitzar. La premissa bàsica era la necessitat de dotar-la no només de senyals i mapes sinó també de continguts. Aquests continguts podien suplir-se durant un curt període de temps amb explicacions de caràcter generalista, però l'objectiu havia de ser que els jaciments visitables poguessin explicar-se per si mateixos i contribuïssin a conèixer la història del territori, enriquint així el coneixement històric que ja tenim dels grups humans que habitaren l'illa en el passat.

En aquest sentit, a Sencelles i al Pla de Mallorca la investigació arqueològica s'havia centrat en el món talaiòtic i posttalaiòtic i era inexistent la recerca en jaciments d'èpoques anteriors. La cova del Camp del Bisbe a Sencelles i el poblat des Turassot a Costitx oferien un potencial informatiu que podia ampliar el nostre coneixement del territori cap al període naviforme.

Va ser així com aquests ajuntaments van adoptar el compromís d'aprovar partides pressupostàries relacionades amb la ruta arqueològica que anessin més enllà de la senyalització i el manteniment dels jaciments. L'any 2014 a la cova i l'any 2015 al poblat es posaren en marxa sengles projectes quinquennals d'intervencions arqueològiques.

Figura 1. Navetiforme triple des Turassot (Costitx) després de les campanyes de 2015 i 2016.

ARTICULACIÓ DE LA RUTA

La decisió de quins jaciments passaven a integrar la ruta estava condicionada, com ja hem dit, pels treballs que s'hi havien fet anys enrere, ja que es podien rendibilitzar els coneixements obtinguts. Uns altres factors van ser l'accessibilitat i la varietat cronològica i tipològica. Així, el criteri d'accessibilitat havia de superar no només barreres físiques sinó també les relacionades amb la propietat dels predis on són els jaciments.

El talaiot de Son Fred i el santuari de Son Corró estan situats en propietats públiques. Amb la resta de propietaris privats, els ajuntaments van signar una sèrie de convenis que garanteixen l'accés dels visitants i el desenvolupament de treballs arqueològics i de condicionament dels espais.

Figura 2. Campanya d'excavacions 2016 a la cova del Camp del Bisbe.

Figura 3. Mapa de la ruta arqueològica Sencelles-Costitx.

Seguint un fil cronològic, doncs, el període naviforme s'explica a partir de la visita a la necròpolis de la cova del Camp del Bisbe i al poblat des Turassot. Al nostre entendre, aquest és el moment més ben il·lustrat, ja que contempla els dos àmbits rellevants per a les comunitats humanes: la vida i la mort.

1

COVA DEL CAMP DEL BISBE

COVA DEL CAMP DEL BISBE

En aquesta cova està enterrada des de l'any 1913 gràcies al descobriment de la Fundació M.ª Barbaña Clot. L'aparcament de Senelles i el Camí de l'Indústria.

En aquesta àrea que es documenten les primeres evidències de poblament de Senelles. Les restes de restes com les de Mollat, Mollat, San Pau, San Pau i San Pau són bones exemples. La situació entre les restes de Senelles i la Plaça dels Països són propiciades per la agricultura i la ganaderia.

SONELLES EN ÈPOCA NAVARRA (600-850 A.C.)

En aquesta àrea que es documenten les primeres evidències de poblament de Senelles. Les restes de restes com les de Mollat, Mollat, San Pau, San Pau i San Pau són bones exemples. La situació entre les restes de Senelles i la Plaça dels Països són propiciades per la agricultura i la ganaderia.

SONELLES EN ÈPOCA NAVARRA (600-850 A.C.)

En aquesta àrea que es documenten les primeres evidències de poblament de Senelles. Les restes de restes com les de Mollat, Mollat, San Pau, San Pau i San Pau són bones exemples. La situació entre les restes de Senelles i la Plaça dels Països són propiciades per la agricultura i la ganaderia.

COVA DEL CAMP DEL BISBE

En aquesta cova està enterrada des de l'any 1913 gràcies al descobriment de la Fundació M.ª Barbaña Clot. L'aparcament de Senelles i el Camí de l'Indústria.

En aquesta àrea que es documenten les primeres evidències de poblament de Senelles. Les restes de restes com les de Mollat, Mollat, San Pau, San Pau i San Pau són bones exemples. La situació entre les restes de Senelles i la Plaça dels Països són propiciades per la agricultura i la ganaderia.

SONELLES EN ÈPOCA NAVARRA (600-850 A.C.)

En aquesta àrea que es documenten les primeres evidències de poblament de Senelles. Les restes de restes com les de Mollat, Mollat, San Pau, San Pau i San Pau són bones exemples. La situació entre les restes de Senelles i la Plaça dels Països són propiciades per la agricultura i la ganaderia.

SONELLES EN ÈPOCA NAVARRA (600-850 A.C.)

En aquesta àrea que es documenten les primeres evidències de poblament de Senelles. Les restes de restes com les de Mollat, Mollat, San Pau, San Pau i San Pau són bones exemples. La situació entre les restes de Senelles i la Plaça dels Països són propiciades per la agricultura i la ganaderia.

CAVE OF CAMP DEL BISBE

En aquesta cova està enterrada des de l'any 1913 gràcies al descobriment de la Fundació M.ª Barbaña Clot. L'aparcament de Senelles i el Camí de l'Indústria.

En aquesta àrea que es documenten les primeres evidències de poblament de Senelles. Les restes de restes com les de Mollat, Mollat, San Pau, San Pau i San Pau són bones exemples. La situació entre les restes de Senelles i la Plaça dels Països són propiciades per la agricultura i la ganaderia.

SONELLES NAVARRA PERIOD (600-850 B.C.)

En aquesta àrea que es documenten les primeres evidències de poblament de Senelles. Les restes de restes com les de Mollat, Mollat, San Pau, San Pau i San Pau són bones exemples. La situació entre les restes de Senelles i la Plaça dels Països són propiciades per la agricultura i la ganaderia.

SONELLES NAVARRA PERIOD (600-850 B.C.)

En aquesta àrea que es documenten les primeres evidències de poblament de Senelles. Les restes de restes com les de Mollat, Mollat, San Pau, San Pau i San Pau són bones exemples. La situació entre les restes de Senelles i la Plaça dels Països són propiciades per la agricultura i la ganaderia.

PRIMER PERIODE

NAVARRA

PROT TALANOTIC

TALANOTIC

POST TALANOTIC

EUROPEA

Figura 4. Senyalística de la ruta arqueològica Senelles-Costitx.

[INFORMACIÓ](#)
[CONTACTE](#)
[INLLAÇOS](#)

[CAT](#)
[CAS](#)
[ENL](#)

- COVA DES CAMP DES BISBE
- TALAIOT DE SON FRED
- SANTUARI DE SON CORRÓ
- TALAIOT DE BINFAT
- SES TALAIES DE CAN XIM

[+ INFO](#)

[PER AL COVA DES CAMP DES BISBE](#)

[SENCELLES EN ÈPOCA NAVIFORME](#)

[RECREACIÓ NIVA AUTÒDUNA](#)

COVA DES CAMP DES BISBE

Aquesta cova està sent excavada des de l'any 2013 gràcies al patrocinament de la Fundació Mn. Bartomeu Oliver i l'Ajuntament de Sencelles. Durant la primera campanya s'han excavat uns primers nivells molt rics en restes ceràmiques permetent avançar que fou emprada i/o freqüentada des d'època Naviforme fins a l'actualitat.

SENCELLES EN ÈPOCA NAVIFORME (1600-1050 A.C.)

És en aquesta època que es documenten les primeres evidències de poblament a Sencelles. Els pobles de navetes com els de Morelló Nou, Son Calussa, Son Fransoi o Son Calimat en són bons exemples. La seva situació entre els monts de Sencelles i de Pina ofereix prats ben irrigats que devien servir per a l'agricultura i la ramaderia.

Les navetes són habitatges construïts amb pedres cíclopiques en sec i taulada de materials peribles. Tenen planta en forma de nau o embarcació, d'on el seu nom. Poden trobar-se aïllades com les de Son Calimat o bé formant pobles com els dels Tres Pins, Morelló Nou, o Son Calussa. A cada una d'elles vivia un grup parental. L'interior ofereix un gran espai sense compartimentacions on es feien diferents treballs: a la mateixa foguera es cuinava, s'hi colien els recipients ceràmics, s'hi fonia bronze, s'hi enduien punxons d'os, etc.

Els rituals funeraris es continuaven celebrant a coves naturals com la Cova del Camp del Bisbe, però el més novatori fou la seva modificació i l'excavació de coves totalment artificials com la Cova d'en Matina o la Cova de la Vileta. De vegades podien tenir petites cambres laterals, com la Cova de sa Cuineta.

Gràcies a les investigacions a la Cova des Càmbia a Menorca sabem que cada cova era emprada per homes, dones i infants amb vincles parentals. L'esperança de vida rondava la trentena d'anys i la dieta es basava en el consum de productes d'origen animal complementats amb vegetals. L'accés al mateix ritual funerari per part d'homes, dones i infants i l'absència d'evidències de desigualtat als pobles fan pensar en comunitats regides pels principis de la cooperació i la reciprocitat.

CRONOLOGIA DE LA PREHISTÒRIA A MALLORCA

PREHISTÒRIA	PRÈHISTÒRIA	PRÈHISTÒRIA	PRÈHISTÒRIA	PRÈHISTÒRIA
PRÈHISTÒRIA	PRÈHISTÒRIA	PRÈHISTÒRIA	PRÈHISTÒRIA	PRÈHISTÒRIA

NAVIFORME (1500 - 1000 A.C.)

- Pobles de cases de pedres cíclopiques les navetes.
- Rituals funeraris en coves naturals, modificades o totalment artificials.
- Innovacions tecnològiques: metallúrgia del bronze.

Cova des Camp des Bisbe, Sencelles

Ajuntament de Sencelles

© 2014 Ajuntament de Sencelles. Reservats tots els drets.
Plaça Espanya, 7 07140 Sencelles T: (+34) 971 872216 F: (+34) 971 872216
Avís legal: Contacta amb nosaltres.

Fotografies cedides per:
M. Alomar, J. Arribas-Zaldua, T. Mol, F. Sánchez-García, L. Vicens, Museu Arqueològic Nacional, Museu Arqueològic de Sant Feliu de Març.

Figura 5. La informació també és consultable al web dels ajuntaments.

La visita als talaiots de Cas Canar, Binifat i Son Fred permeten mostrar els dos tipus de talaiots mallorquins: quadrat el primer i circulars els darrers. Finalment, el posttalaiòtic mostra l'emblemàtic santuari de Son Corró.

La disposició dels jaciments dona a la ruta un sentit circular, amb un recorregut de 12 quilòmetres, amb una distància entre cada un d'uns 2 a 3 quilòmetres. A més, el fet que discorri per un terreny sense grans variacions altitudinals —amb excepció des Turassot, situat al cim d'un puig devora de l'Observatori Astronòmic de Mallorca— la fa fàcilment practicable tant en vehicle com a peu o en bicicleta.

La ruta disposa d'una senyalística homogènia, amb indicadors de direccionalitat i amb plafons explicatius a cada un dels jaciments —amb excepció, de moment, de Binifat i Cas Canar—. Tots els plafons segueixen un mateix esquema de disseny i discursiu, explicant la particularitat de cada jaciment dins d'un context històric més general. Els textos es poden seguir en català, castellà, anglès i alemany.

Des dels inicis s'ha treballat amb la idea que es pogués fer una visita lliure i disponible a l'abast de qualsevol tipus de públic. En aquest sentit, valoràvem que seria interessant que hi hagués material accessible per facilitar la preparació prèvia de la visita. D'aquí que es dissenyés una secció al web dels ajuntaments en què hi ha tota la informació que els visitants trobaran als plafons explicatius. Actualment, com a conseqüència de la incorporació de l'Ajuntament de Costitx al projecte i dels avenços fets gràcies a les intervencions arqueològiques a la cova del Camp del Bisbe i des Turassot, estem treballant en una actualització i un nou format.

PLA DE DIVULGACIÓ

Seguint la premissa que el tret diferencial d'aquesta ruta respecte a d'altres ha de ser la qualitat dels continguts i la seva renovació en funció dels avenços en la investigació. El pla de divulgació es prepara des dels mateixos equips d'arqueòlegs, que generem el coneixement que cal transmetre. Igualment, l'execució de qualsevol activitat —incloses les visites comentades, que de cada vegada se'n demanden més— són responsabilitat nostra. Entenem que, partint del compromís social com a arqueòlegs, la difusió del coneixement no pot caure en

mans de professionals d'altres àmbits amb una visió únicament economicista del coneixement com a producte que s'ha de vendre. El nostre objectiu no és només una explicació i una foto, volem fer el possible perquè les nostres explicacions —en la mesura del possible— duguin a la reflexió des del present i, sobretot, perquè siguin rigoroses.

Així, cada any es programen una sèrie d'activitats com ara xerrades i tallers. Els continguts tenen sempre relació amb els jaciments i els períodes que abasten, o bé amb la tasca arqueològica en un sentit més ampli. Com és natural, també es duen a terme visites comentades als jaciments, al marge dels grups d'afinitat que, pel seu compte, organitzen visites per lliure o bé amb l'acompanyament d'algun de nosaltres. En aquest sentit, han tingut molt bona acollida les excursions en bicicleta, que permeten alleugerir el recorregut i fer aturades on l'entorn és particularment atractiu.

Viu l'arqueologia... sobre rodes!

Ruta guiada en bicicleta

Cova del Camp del Bisbe
Santuari de Son Corró

Talaiot de Son Fred,
Poblat d'Es Turassot

10 d'agost de 18.30h a 20.30h

Sortida i arribada: Cova del Camp del Bisbe
(Sencelles)

Activitat
gratuïta

ORGANITZEN:

Ajuntament de Sencelles

Ajuntament de Costitx

Figura 6. Un dels cartells que convoca a una sortida en bicicleta.

Figura 7. Les visites organitzades en bicicleta tenen una gran participació.

Figura 8. Visita comentada al poblat de navetiformes des Turassot (Costitx).

Durant les campanyes d'excavació, a més de les tradicionals jornades de portes obertes, es rep la visita de grups. Hem tingut l'oportunitat de rebre grups escolars a la cova del Camp del Bisbe i l'experiència ha estat molt positiva. El format que hem trobat adient per a aquest tipus de visites és la realització d'una xerrada molt gràfica en què es posa èmfasi en el context històric del jaciment que visitaran i en una introducció a la metodologia arqueològica. Una vegada al jaciment, poden copsar més bé el que estan veient i la participació és major.

Figura 9. Escolars seguint les explicacions a la cova del Camp del Bisbe (Sencelles).

Figura 10. Primer curs de Més que Pedra a la cova del Camp del Bisbe, l'any 2015.

RECUPERACIÓ I ADEQUACIÓ DE L'ENTORN

La recuperació de l'entorn dels jaciments és també un focus important de les nostres actuacions. Tenint en compte que ens trobem en un medi rural, alguns dels jaciments estaven afectats per circumstàncies relacionades amb el desús dels terrenys. En el cas de la cova del Camp del Bisbe, la finca es

va veure afectada per l'ampliació de la carretera que passa pel costat i per la rotonda que mena cap a Costitx i Inca. El marge que la delimitava va ser completament destruït i a causa del desús es va convertir en un abocador incontrolat.

L'any 2015, una vegada la finca ja estava neta de residus, es decidí posar en marxa un projecte pilot a la cova en coordinació amb l'associació Més que Pedra. Aquesta associació, dedicada al foment de la pedra en sec i a la recuperació d'aquest patrimoni tan singular a les illes, està integrada per margers i persones d'altres professions afins a la pedra des de diferents perspectives, com ara geòlegs, arquitectes i arqueòlegs.

Gràcies al suport de l'Ajuntament de Sencelles, periòdicament s'imparteixen tallers de pedra en sec en diferents formats que ja han permès recuperar bona part del marge que delimita la finca, així com de dues casetes abandonades que actualment s'empren durant les campanyes d'excavació. D'altra banda, i sota les indicacions de la restauradora M. Magdalena Escalas, aquests professionals són els encarregats d'executar una sèrie d'actuacions relacionades amb el procés d'excavació a la cova, com per exemple el tancament murat de les sales no intervingudes, el cegament amb pedra d'espais potencialment perillosos per als visitants i el folrat en sec de talls estratigràfics a l'exterior.

CONCLUSIONS

La ruta arqueològica Sencelles-Costitx està integrada per sis jaciments visitables, en tres dels quals ja s'havien dut a terme intervencions arqueològiques (talaies de Can Xim-Cas Canar i Son Fred, a Sencelles, i Son Corró, a Costitx). A més, la seva posada en funcionament ha estat un revulsiu per a l'inici de dos projectes quinquennals a la cova del Camp del Bisbe (Sencelles) i al poblat des Turassot (Costitx).

Aquestes noves intervencions són conseqüència de les premisses sobre les quals descansa la ruta: en primer lloc, els jaciments que la integren han de ser eina de transmissió de coneixement històric i, en segon lloc, la divulgació del coneixement és part intrínseca de la recerca. Per tant, considerem que som els mateixos equips d'arqueòlegs que hi intervenim els que tenim la responsabilitat d'afrontar els plans de dinamització i divulgació arqueològica de la ruta.

Així, les noves excavacions han permès aprofundir en el coneixement del període naviforme al Pla de Mallorca, fins ara prou desconegut. A mesura que les investigacions han avançat, el discurs s'ha enriquit i fins i tot han obligat a la renovació d'alguns panells explicatius tan sols tres anys després de la col·locació. Per a nosaltres aquest és un bon indicador que la ruta arqueològica Sencelles-Costitx és una ruta viva.

En tres anys d'existència els progressos han estat lents però fermes, la ruta no és només un conjunt de jaciments visitables, sinó que a entorn es duen a terme activitats relacionades amb els jaciments o amb la professió arqueològica: s'obren espais al públic que eren tancats o desconeguts i es creen sinergies amb altres col·lectius que, per la seva afinitat en la recuperació del patrimoni o en altres àrees de coneixement, reverteixen positivament en el projecte.

AGRAÏMENTS

Volem agrair, en primer terme, a tots els propietaris que col·laboren amb aquest projecte obrint les portes de casa seva sense prejudicis. Als ajuntaments de Sencelles i de Costitx, gràcies per l'esforç, i molt especialment a Toni Micol, Joan Rigo, Carme Reynés i Antoni Salas, pel seu compromís amb el projecte.

Al Museu Arqueològic de Son Fornés, gràcies una vegada més. El préstec d'il·lustracions per als plafons de la ruta, entre moltes altres coses, ens han ajudat a suplir mancances.